

13. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги // Навчальний посібник Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009 – 110 с.
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.
15. Синьов В.М. Українська корекційна педагогіка та психологія на шляху до інтеграції у світовий простір // Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: матер. між нар. наук, конф.: К., 2005. - С. 175-180.
16. Семаго М. М. Организация и содержание деятельности психолога специального образования: методическое пособие / М. М. Семаго, Н. Я. Семаго. — М.: АРКТИ, 2005. — 336 с.
17. Семаго Н.Я. Технология определения образовательного маршрута для ребенка с ограниченными возможностями здоровья // Инклюзивное образование. Выпуск 2, М., 2010.
18. Тарасун В. Концепція розвитку, навчання і соціалізації аутичних дітей. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / В.Тарасун, Г.Хворова / За наук. ред. В.Тарасун – К.: 2004. – 103 с.
19. Ульяновка У. В. Организация и содержание специальной психологической помощи детям с проблемами в развитии: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / У. В. Ульяновка, О. В. Лебедева. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. — 176 с.
20. Шипицына Л.М. Необучаемый ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. - 2-е изд., перераб. и доп. -СПб.: Речь, 2005.-477 с.
21. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: монографія / Д.І. Шульженко. – Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2009. — 385 с.
22. Шеффер А. П., Романчук Ж. І. [Електронний ресурс]: методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх та спеціальних закладів «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання» / А. П. Шеффер, Ж. І. Романчук. - Одеса: ООІУВ, www.osvitaodessa.org/metod/9.doc
23. Akshoomoff N., Corsello C., & Schmidt H. The role of the Autism Diagnostic Observation Schedule in the assessment of autism spectrum disorders in school and community settings// California School Psychologist. – 2006. Vol.11. –P. 7–19.
24. Allen R.A., Robins D.A., Decker S.L. Autism Spectrum Disorders: neurobiology and current assessment practices// Psychology in the Schools. –2008. Vol.45 (10).– P. 905–917.
25. Benson P.R. Network characteristics, perceived social support, and psychological adjustment in mothers of children with autism spectrum disorder // J Autism Dev Disord.– Vol,42(12). – P.:2597– 2610.
26. Benson P, Karlof K.L., Siperstein G.N. Maternal involvement in the education of young children with autism spectrum disorders// Autism.– 2008. – Vol.12(1). –P.47–63.
27. Brubaker R., Bundy M.B., Winslow M.P., & Belcher K. School psychologists' beliefs about autism: Impact on classroom intervention acceptability.Trainers' Forum // Journal of the Trainer's of School Psychologists.– 2010. – Vol. 29(3). – P. 51–64.
28. Gramatkina I.R. Development of individual educational plans for children with autism spectrum disorders version in an inclusive preschool educational institution // Clinical Psychology and Special Education. –2012.– No.3. – P.223–226.
29. Renty J, Roeyers H. Satisfaction with formal support and education for children with autism spectrum disorder: the voices of the parents // Child Care Health Dev. – 2006.– Vol.32(3). – P.371–385.
30. Williams S.K., Johnson C., Sukhodolsky D.G. The role of the school psychologist in the inclusive education of school-age children with autism spectrum disorders// Journal of School Psychology – 2005.– Vol. 43(2). – P. 117–136.

УДК 376-056:316.77

РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Проскурняк О.І.

кандидат психологічних наук, доцент
Харківська державна академія культури

Удосконалюються поняття психологічного та психолого-педагогічного супроводу в спеціальній школі, визначаються напрями роботи психолога з формування комунікативної діяльності учнів з розумовою відсталістю, визначаються критерії, показники, психолого-педагогічні умови формування комунікативної діяльності, вплив психолога на комунікативне середовище освітнього закладу.

Уточнюються поняття психологічного та психолого-педагогічного супроводження в спеціальній школі, определяются направления работы психолога по формированию коммуникативной деятельности учащихся с умственной отсталостью, определяются критерии, показатели и психолого-педагогические условия формирования коммуникативной деятельности, влияние психолога на коммуникативную среду образовательного учреждения.

Concepts of psychological and psychological and pedagogical maintenance of special school are specified, the directions of work of the psychologist are determined by formation of communicative activity of mentally retarded pupils, criteria, indicators and psychological and pedagogical conditions of formation of communicative activity, influence of the psychologist on the communicative environment of educational institution are defined.

Ключові слова: психологічна служба, психологічний супровід, психолого-педагогічні умови, комунікативна діяльність, комунікативне середовище, учні з розумовою відсталістю.

Ключевые слова: психологическая служба, психологическое сопровождение, психолого-педагогические условия, коммуникативная деятельность, коммуникативная среда, учащиеся с умственной отсталостью.

Keywords: psychological service, psychological maintenance, psychological and pedagogical conditions, communicative activity, the communicative environment, mentally retarded pupils.

Актуальність. Навчання в загальноосвітніх школах-інтернатах для розумово відсталих учнів, як відомо, спрямоване на формування їх особистості, соціалізацію через корекційно-розвивальний вплив, що спрямований на опанування життєво необхідними знаннями, уміннями, навичками, насамперед комунікативними.

Для особистості розумово відсталого учня соціальне оточення спеціального навчального закладу – це певна модель суспільства. Середовище освітніх закладів необхідне суспільству як інструмент виховання, розвитку. Учнівський колектив і середовище школи мають певні стосунки, атмосферу людських ціннісних орієнтацій, провідною серед яких є комунікативна взаємодія. Комунікативна діяльність та взаємодія здійснюються багатьма засобами й каналами. Метою психологічної служби школи є сприяння створенню такого мікроклімату в освітньому закладі, учнівському колективі, який активізуватиме учнів у їх комунікативній діяльності.

Ступінь вивченості. Проблеми визначення сутності роботи психологів в освітніх закладах приділяли увагу такі вчені, як М. Бітянова, Т. Галицька, Л. Гречко, О. Казакова, О. Козирєва, В. Кобильченко, Р. Овчарова, М. Семаго, Н. Семаго, Т. Чіркова та ін., але дослідження стосовно ролі психолога в організації формування та розвитку комунікативної діяльності учнів з розумовою відсталістю не набуло системності.

Метою статті є визначення напрямів роботи психологів в організації оптимізації комунікативної діяльності розумово відсталих учнів, визначення поняття «психолого-педагогічний супровід учнів з розумовою відсталістю» та психолого-педагогічних умов, ролі психолога в їх впровадженні.

Виклад основного матеріалу. Т. Веретенко дає таке визначення психологічної служби: «Психологічна служба в системі освіти – це структурний підрозділ закладу освіти, основною метою діяльності якого є забезпечення та підвищення ефективності педагогічного процесу, захист здоров'я і соціального благополуччя усіх його учасників: вихователів, учнів, педагогічних працівників [2].

Як відомо, діяльність психологічної служби в системі освіти України забезпечується практичними психологами, соціальними педагогами, методистами та завідувачами навчально-методичних кабінетів, діяльність яких регламентується такими нормативно-правовими документами: Законом України «Про освіту» (1991 р.), Положенням про психологічну службу в системі освіти (наказ МОН України № 127 від 03.05. 1995 р.), Наказом МОН України № 592 /33 від 15.08. 2001 «Про забезпечення розвитку психологічної служби в системі освіти України» .

Метою роботи психологічної служби загальноосвітнього навчального закладу для розумово відсталих дітей є співпраця з адміністрацією і педагогічним колективом школи у створенні соціальної ситуації розвитку, яка враховує індивідуальні особливості учнів та забезпечує психологічні умови для розвитку особистості учнів, їх батьків, членів педагогічного колективу та інших учасників освітнього процесу (Е.Александровська, М.Бітянова, О.Василькова, Т.Галицька, Л.Гречко, О.Казакова, О.Козирєва, В.Кобильченко, Р.Овчарова, Т.Чіркова М.Семаго, Н.Семаго, Ю.Слюсарев, Т.Череднікова, Т.Янічева та ін.). У площині дослідження метою роботи психолога освітнього закладу для розумово відсталих дітей є сприяння розвитку всіх складників комунікативної діяльності (комунікативної активності, компетентності, культури, поведінки), спрямування психологічного супроводу на досягнення динаміки розвитку комунікативної діяльності учнів.

Психологові навчального закладу необхідно співпрацювати не тільки з педагогічним колективом, розробляти пропозиції щодо вдосконалення роботи з формування та розвитку комунікативної діяльності учнів, але й з батьками.

Отже, психолог спеціального навчального закладу для розумово відсталих дітей працює з учнями, педагогічним колективом, батьками, різними соціальними інститутами.

Дослідження вченими психологічної роботи освітніх закладів (М. Бітянової, В. Кобильченко, М. Семаго та ін.) надало підставу визначити напрями роботи психолога з розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів:

- діагностичний напрям: добір та обґрунтування діагностичних методик, які дозволяють виявити рівень розвитку комунікативної діяльності в цілому та її складників; проведення діагностики розвитку комунікативної діяльності, аналіз отриманих під час діагностики рівнів розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів;
- корекційно-розвивальний напрям: розробка психологічних програм з розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів (активізація комунікативних потреб розумово відсталих учнів, їх мотивація на комунікацію, робота з набуття учнями комунікативних умінь, навичок, розвиток комунікативної компетентності, культури, адекватності комунікативних реакцій), їх упровадження; корекція порушень у комунікативній діяльності; корекція індивідуально-психологічних особливостей учнів та їх проявів (агресивності, невпевненості); максимальне розкриття комунікативного потенціалу розумово відсталих учнів; робота з подолання комунікативних бар'єрів розумово відсталими учнями; гармонізація міжособистісних стосунків партнерів по комунікативній взаємодії;
- організаційно-координаційний напрям: активна участь в оптимізації комунікативного середовища освітнього закладу, організація спільної діяльності з педагогами й вихователями, координація дій педагогів, вихователів, батьків з розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів; залучення представників інших соціальних інститутів (шкіл, соціальних служб тощо) з метою розширення кола комунікативних контактів розумово відсталих школярів;
- інформаційно-просвітницький: розширення знань учнів стосовно різновидів комунікацій, проведення факультативних занять, читання факультативного курсу «Основи психології комунікативної діяльності»; «Комунікативна культура», «Комунікативна діяльність у системі міжособистісної взаємодії», проведення семінарів, міні-лекцій, курсу «Психологія комунікативної діяльності розумово відсталих школярів» для педагогічного колективу стосовно психології

комунікативної діяльності розумово відсталих школярів; проведення семінарів для батьків з метою ознайомлення з діяльністю психологічної служби освітнього закладу, а також з пропозиціями щодо розвитку комунікативної діяльності школярів в умовах сім'ї; психологічне консультування учнів, педагогів, вихователів, батьків стосовно вирішення проблем у комунікативній взаємодії;

- прогностичний: окреслення перспектив розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих школярів;
- евристичний: пошук нових засобів, що сприятимуть розвиткові комунікативної діяльності розумово відсталих учнів, визначення відповідних умов, створення спеціальних соціально-психологічних тренінгів, розробка психологічних занять з розвитку їх комунікативної діяльності, застосування інноваційних засобів розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів.

Як уже зазначалося, провідною діяльністю психолога загальноосвітнього закладу для розумово відсталих учнів є психологічний супровід. Розвиток комунікативної діяльності таких учнів розглядаємо як один з напрямів психологічного супроводу.

У напрямах діяльності психолога з розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів у площині дослідження підкреслюється координуюча роль психолога в створенні зазначених у дослідженні психолого-педагогічних умов, а також у комунікативному середовищі.

Погоджуємося з В. Кобильченко, що основною метою психологічного супроводу є створення комфортних умов перебування суб'єкта в освітньо-виховному закладі, які дозволяють повною мірою реалізувати здібності та нахили дітей, сформувані адекватну самооцінку й прагнення самореалізації. Також психологічний супровід передбачає своєчасне виявлення труднощів у психосоціальному розвитку дитини, визначення умов і засобів їх корекції та профілактики [3, с. 403].

Проблема виявлення умов, що забезпечують успішність певного процесу, є традиційною для прикладних досліджень у галузях психології та педагогіки, при цьому спектр умов, що досліджується, є досить широким. Об'єднує їх відоме положення системного підходу, що система не може функціонувати та розвиватися без суттєвих та необхідних умов, сукупність яких утворює середовище системи. У своїх доробках функцію середовища виконують певні умови, що відбито в працях Ю. Бабанського, Н. Кузьміна, В. Сластьоніна, В. Печерського та ін. Отже, стає необхідним визначення власної позиції стосовно понять «умови» та «психолого-педагогічні умови».

У «Філософському словнику» «умова» трактується як середовище, у якому певне явище або процес виникає, існує та розвивається [5]. В інших дослідженнях під психолого-педагогічними умовами розуміють сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів які свідомо створюються в освітньому середовищі та спрямовані на вирішення певного завдання (В. Андреев, М. Дуранов, А. Найн та ін.), сукупність заходів, що спрямовані на підвищення ефективності діяльності (Н. Посталюк, В. Сластьонін, Н. Яковлева та ін.).

Для визначення психолого-педагогічних умов, що сприятимуть оптимальному розвиткові комунікативної діяльності розумово відсталих підлітків, зауважимо, що важливими є ті умови, які не тільки відбивають зовнішні обставини стосовно предмету дослідження, але й характеризують його. Тому в контексті дослідження постає питання необхідності визначення розуміння необхідних і достатніх умов розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів.

Таким чином, психолого-педагогічні умови розглядаються як сукупність і достатність заходів, що утворюють таке середовище, яке сприятиме успішній реалізації моделі розвитку комунікативної діяльності учнів з розумовою відсталістю. Забезпечення необхідних психолого-педагогічних умов розвитку діяльності учнів з розумовим дизонтогенезом актуалізує необхідність усвідомлення ними мети та мотивів комунікативної діяльності.

Психолого-педагогічні умови розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів розглядаються як стійкі обставини, що обумовлені вимогами освітнього середовища й спрямовані на оптимальну інтеграцію їх у суспільство у майбутньому. Вони (умови) реалізуються в межах психолого-педагогічного супроводу, який здійснює та координує психолог спеціального навчального закладу та залучає викладачів, вихователів і батьків.

А. Асмолов, розглядаючи психологічні умови, визначає їх зв'язок із соціально-історичним способом життя людини. На думку вченого, існує «зона невизначеності», де суб'єкт виявляє свої індивідуальні риси, при цьому вчений акцентує увагу на соціальній позиції особистості [1]. Саме через соціальну позицію відбувається становлення індивідуальності. Таким чином, у центр розвитку людини вчений ставить соціально-комунікативну поведінку. Процес самовизначення особистості відбувається через розвиток самоконтролю і саморегуляції соціально-комунікативної поведінки.

Такого підходу до визначення психологічних умов дотримуються й інші вчені (М. Ваграмян, І. Кондратьєв, Н. Пеньківська, С. Хмельівська та інші), які зауважують, що оптимальні психологічні умови активізують саморозвиток особистості, коли вона, спираючись на зовнішні умови, починає діяти за внутрішніми переконаннями.

Психологічний вплив передбачає вплив суб'єктів один на одного, у процесі якого відбувається зміна механізмів регуляції їх поведінки та діяльності. Спеціально утворені психолого-педагогічні умови спрямовані на саморозвиток особистості не тільки через систему зовнішніх стимулів, але й внутрішніх переконань (настановами самої особистості, намаганнями, інтересами). Можна дійти висновку, що феномен психолого-педагогічних умов полягає в тому, що вони сприяють оптимальному розвиткові тих якостей або процесів, що вже існують, але не на достатньому рівні.

Аналіз досліджень доводить, що автори, визнаючи психолого-педагогічні умови, виходять з розуміння умов як сукупності заходів, що спрямовані на підвищення ефективності психолого-педагогічної діяльності в певному напрямку.

Відмінністю психолого-педагогічних умов від психологічних або педагогічних, на нашу думку, є те, що в їх реалізації опосередковано задіяні педагоги, психологи й самі учні.

Психолого-педагогічні умови розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів співвідносяться з її критеріями та показниками ефективності.

Спираючись на трикомпонентну структуру комунікативної діяльності [4], визначимо її критерії: критерієм

сформованості мотиваційного компоненту є мотиваційний критерій, що вміщує потреби та мотиви комунікативної діяльності, показником цього критерію є комунікативна активність; критерієм сформованості когнітивно-змістового компоненту є діяльнісний критерій, що утворюється комунікативними знаннями, вміннями, навичками, здібностями, потенціалом, показниками цього критерію є комунікативні компетентність та культура; сформованість операційного компоненту визначається поведінковим критерієм, показниками якого є адекватна комунікативна поведінка в ситуаціях комунікативної взаємодії, що визначається розвитком самоконтролю і саморегуляції. Критерії і показники сформованості комунікативної діяльності детальніше подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії, показники та умови розвитку комунікативної діяльності учнів з розумовою відсталістю

Компоненти	Критерії	Показники	Наповненість	Умови та їх зміст
Мотиваційний	Мотивацій-ний	Комуніка-тивна активність	Усвідомлення комунікативних потреб, мотивів, сформованість ціннісних орієнтацій на комунікативну взаємодію, бажання використовувати різні канали комунікації	Активізація мотивів на комунікацію та комунікативних потреб завдяки створенню комфортного психологічного оточення, усвідомлення необхідності комунікативної взаємодії задля самореалізації, розширення каналів комунікативної взаємодії
Когнітивно-змістовий	Діяльніс-ний	Комунікативна компетент-ність, комунікатив-на культура	Комунікативні знання : про форми й засоби комунікативної діяльності, вербальну та невербальну комунікативну діяльність, канали комунікативної діяльності тощо Комунікативні вміння та навички: знайомитися, починати та завершувати розмову, прохати, відмовляти тактовно, доводити власну точку зору, висловлюватися згідно з комунікативною ситуацією тощо	Оптимізація набуття комунікативної компетентності та культури через розвиток рефлексії, аналіз своїх комунікативних навичок тощо, набуття знань та навичок комунікативної взаємодії як у прямій, так і опосередкованій комунікативній взаємодії, розширення мовленнєвого репертуару
Операційний	Поведінко-вий	Адекватна комунікативна поведінка	Самоконтроль і саморегуляція поведінки, адекватні комунікативні реакції на зауваження та критику, попередження та тактовне розв'язання конфліктних ситуацій тощо	Сприяння адекватній комунікативній поведінці через розвиток рефлексії, оцінку своєї комунікативної поведінки, усвідомлення її вад, керування вербальними та невербальними складниками комунікативної діяльності та ін..

Реалізація психолого-педагогічних умов передбачає моделювання інформативно-комунікативного середовища, яке сприятиме оптимізації формування комунікативної діяльності розумово відсталих учнів.

Метою комунікативного середовища школи для розумово відсталих учнів є створення інтерактивного комунікативного середовища, яке впливає системно на зміст і форми навчально-комунікативної діяльності.

Під комунікативним середовищем школи зазначеного типу розуміємо сукупність утворень, які забезпечують якість навчально-комунікативної діяльності. До них відносимо систему базових цінностей та настанов; засоби комунікації з історико-культурним контекстом (способи акумуляції, трансляції та модернізації знань і способів діяльності); актуальні методи роботи з інформацією (які формують інформаційну модель); взаємодію між учасниками навчально-комунікативної діяльності (комунікативні стратегії, стилі комунікативної взаємодії тощо).

За формування зазначених елементів комунікативного середовища досягається результат – розвиток комунікативних активності, компетентності, культури, поведінки.

Психологічна служба взаємодіє з адміністрацією навчального закладу та педагогічним колективом, разом з ними здійснює психолого-педагогічний супровід учнів, який полягає в створенні умов розвитку особистості, формуванню

комунікативної діяльності учнів.

Висновки. Отже, психолог спеціального загальноосвітнього закладу у формуванні та розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих учнів відіграє провідну роль, здійснює психологічний супровід учнів, сприяє створенню і реалізації психолого-педагогічних умов та бере участь у моделюванні комунікативного середовища освітнього закладу. **Перспективою подальшого дослідження** є впровадження окреслених психолого-педагогічних умов формування комунікативної діяльності в процесі психолого-педагогічного супроводу учнів з легким та середнім ступенем розумової відсталості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Асмолов, А. Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека / А. Г. Асмолов. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Смысл : Academia, 2007. — 526 с
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. — 2-е видання / За ред. І.Д. Зверєвої. — К., Симферополь: Універсум, 2013. — 536 с.
3. Кобильченко В.В. Соціально-психологічні основи розвитку та корекції особистості підлітка в нормі і при патології зору / В.В. Кобильченко — монографія. — К.: Освіта України, 2010. — 549 с.
4. Проскурняк О. І. Дослідження комунікативної діяльності особистості: мета, завдання, функції /О.І. Проскурняк // Проблеми сучасної психології. — Зб. наук. пр. — Вип. 18. — К.: Аксіома, 2012. — С. 663 – 671.
5. Философский словарь / под. ред. О. И. Фролова. — М.: Академия, 2008. — 514 с.

УДК 159.922.762:616.89-008.444.9

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОКОРЕКЦІЇ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

Руденко Л.М.

кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки і психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті висвітлено основні підходи до психокорекції агресивної поведінки у розумово відсталих дітей. Виділено основні принципи, напрями та положення психокорекційної роботи.

В статье отражены основные подходы к психокоррекции агрессивного поведения у умственно отсталых детей. Выделены основные принципы, направления и положения психокоррекционной работы.

The article highlights the main approaches to psychotherapy for aggressive behavior in mentally retarded children. The basic principles, direction and position of patient.

Ключові слова: агресивна поведінка, психокорекція, розумово відсталі діти, напрями роботи, принципи роботи, підходи до психокорекції

Ключевые слова: агрессивное поведение, психокоррекция, умственно отсталые дети, направления работы, принципы работы, подходы к психокоррекции

Keywords: aggressive behavior, correction, mentally retarded children, work directions, principles, approaches to psychotherapy.

Психологічна корекція – це діяльність з виправлення особливостей психічного розвитку, що не відповідають оптимальній моделі загальноприйнятної системи критеріїв. Окрім того, психокорекцію можна застосовувати для подолання різного виду ускладнень, що загалом забезпечують повноцінне функціонування індивіда [1, с.48].

Заняття з психокорекції тісно пов'язані з поняттям "норма", що визначає основну мету психокорекції як "повернення" або "підтягування" дитини до відповідного рівня, виходячи з її вікових та індивідуальних особливостей [4].

Психологічна корекція як вид психологічної практики використовується в спеціальній психології при різноманітних варіантах відхилень у розвитку дитини; перебуває в тонкому й неоднозначному взаємозв'язку із психотерапією. Протягом багатьох років поняття психотерапія трактувалося як винятково лікувальний вплив, що належить до компетенції медицини. Проте в останні роки право на існування отримали й немедичні моделі психотерапії.

Більшість сучасних фахівців переконані, що на дитину можна здійснити позитивний психотерапевтичний вплив. Проблема лише у пошуку необхідних засобів, урахування вікових, особистісних, а в разі патології – клінічних особливостей дітей.

Формування особистості дитини й корекція відхилень у її розвитку здійснюється під час спілкування з дорослими й однолітками. Відбувається це насамперед у тій діяльності, що є провідною на певному етапі онтогенезу.

У психокорекційній роботі з дітьми з розумовою відсталістю виділяються такі основні принципи.

1. Принцип єдності корекції та розвитку.